

Сабактын темасы:

• Дүйнөлүк океан –

гидросферанын

негизги бөлүгү

Сабактын темасы:

1. Гидросфера жана дүйнөлүк океан жөнүндө маалымат алабыз.

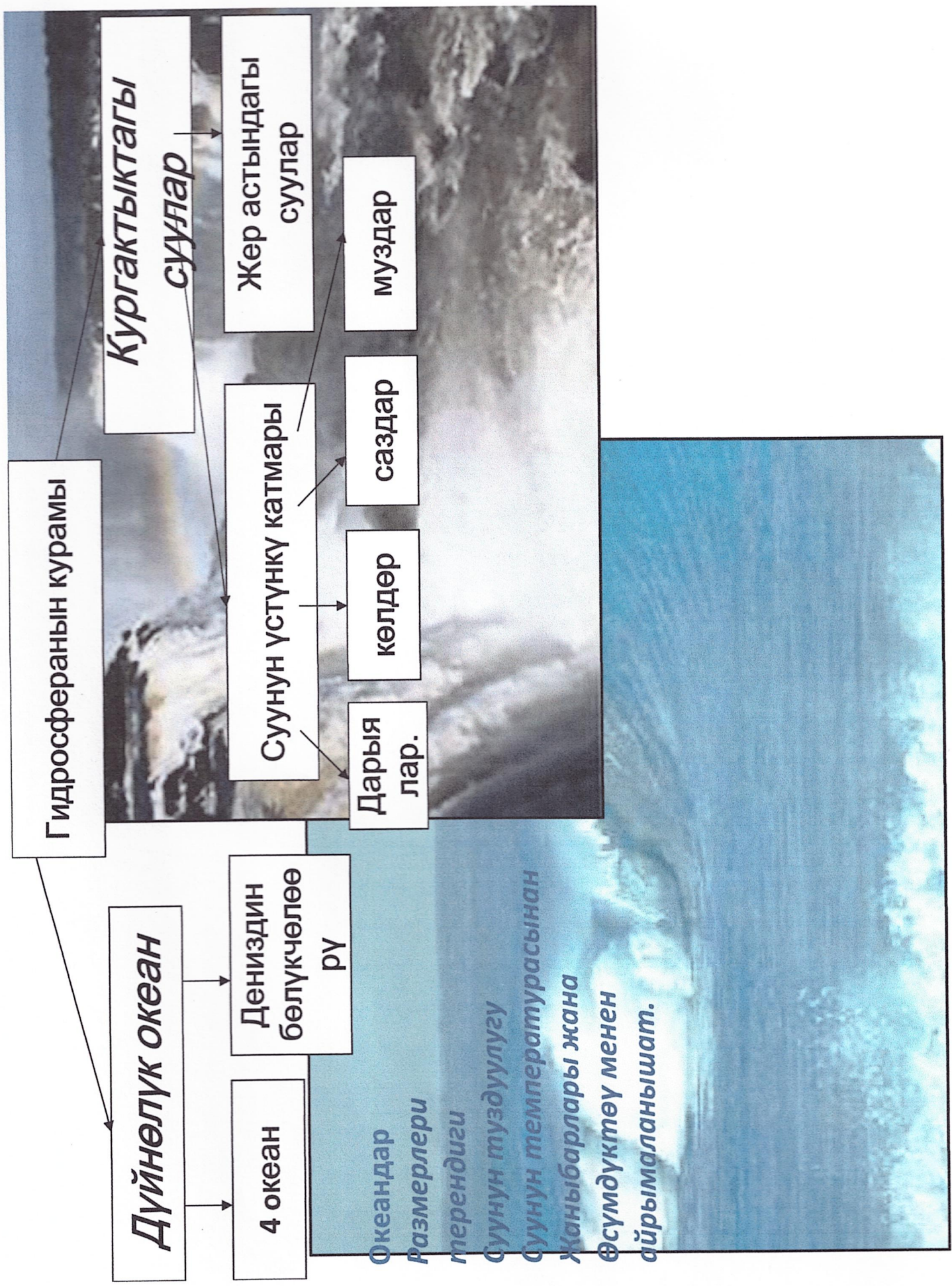
2. Дүйнөлүк океандын температурасы, океандагы суунун кыймылы менен таанышабыз.

3. Бири-бирибизди угууга, тартып сактоого кенүгөбүз

- Гидросфера – биздин планетанын суу катмары, өзүнө химиялык байланышпаган, анын абалына карабастан (суюк, газ, катуу) бардык сууларды камтыйт. Гидросфера атмосфера менен литосферанын ортосунда жайгашкан геосфералардын бири болуп эсептелет. Бул үзгүлтүксүз катмар бардык океандарды, деңиздерди, континенталдык таза жана туздуу сууларды, муз массивдерин, атмосферадагы суу жана тирүү организмдердеги сууларды камтыйт.
- Жер бетинин 70%ын гидросфера камтыйт. Анын көлөмү 1400 млн. кубметр, планетанын бардык көлөмүнүн 1/800 түзөт. Гидросферанын 98% суулары – Дүйнөлүк океан, 1,6 % материктик муздарда топтолгон, гидросферанын калган бөлүгү кургактыктагы таза сууларга, көлдөргө, жер алдындагы сууларга туура келет.

ГИДРОСФЕРАНЫН КУРАМЫ

• Дүйнөлүк океан

Биздин планетанын $\frac{3}{4}$ бетин океандар ээлейт. Суу – баалуу суюктук, биздин планетага жаратылыштын белеги. Жер планетасындагы санда ал Күн системасынын эч бир жеринде жок. Океан... Жер бетиндеги жашоодогу анын мааниси канчалык бийик экендигин элестетүү кыйын. Асмандагы булуттар, жаан-чачын, кар, дарыя, көл, булактар – мунун баары убактылуу гана андан бөлүнүп кеткен океандын бөлүктөрү.

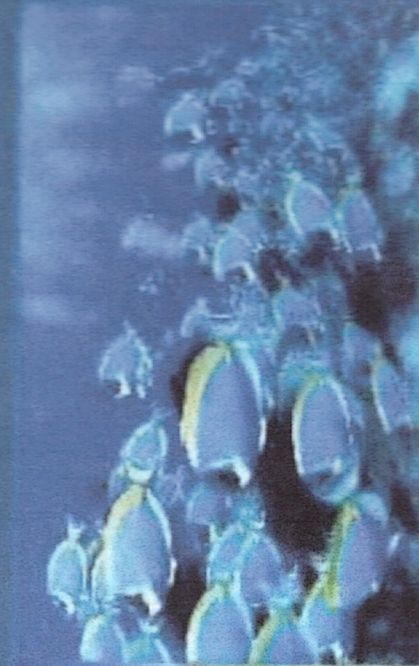
Дүйнөлүк океан Жер шарынын жаратылышынын көптөгөн мүнөзүн аныктайт: атмосферага топтолгон жылуулукту берет, аны нымдуулук менен кандырат, калган бөлүгү кургактыка өтөт. Ал климатка, топуракка, өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсүнө чоң таасирин тийгизет.

Акыркы баалоолор боюнча дүйнөлүк океандын орточо тереңдиги 3 550 ден 3 730 метрге чейин. Океандын таманынын 2% азыраагын 6 000 метрден өйдө тереңдик ээлейт. Болжол менен океандык тамандын 7% 200 метрден аз, эң максималдуу – 11 022 метр (Мариан кобулу) тереңдикке ээ.

Дүйнөлүк океан

○ Дүйнөлүк океан – **Жердин** тугаш суу катмары. Гидросферанын басымдуу бөлүгүн (94%) жана жер бетинин 70,8% ээлейт. Атлантика, Инд, Түндүк Муз, Тынч океандарын камтыйт.

- **Орточо тереңдиги - 3795м**
- **Эң терең жери - 11022м**
(Мариан кобулу)
- **Суунун көлөмү - 1370млн.км³**

Эмне үчүн Океандагы суу туздуу?

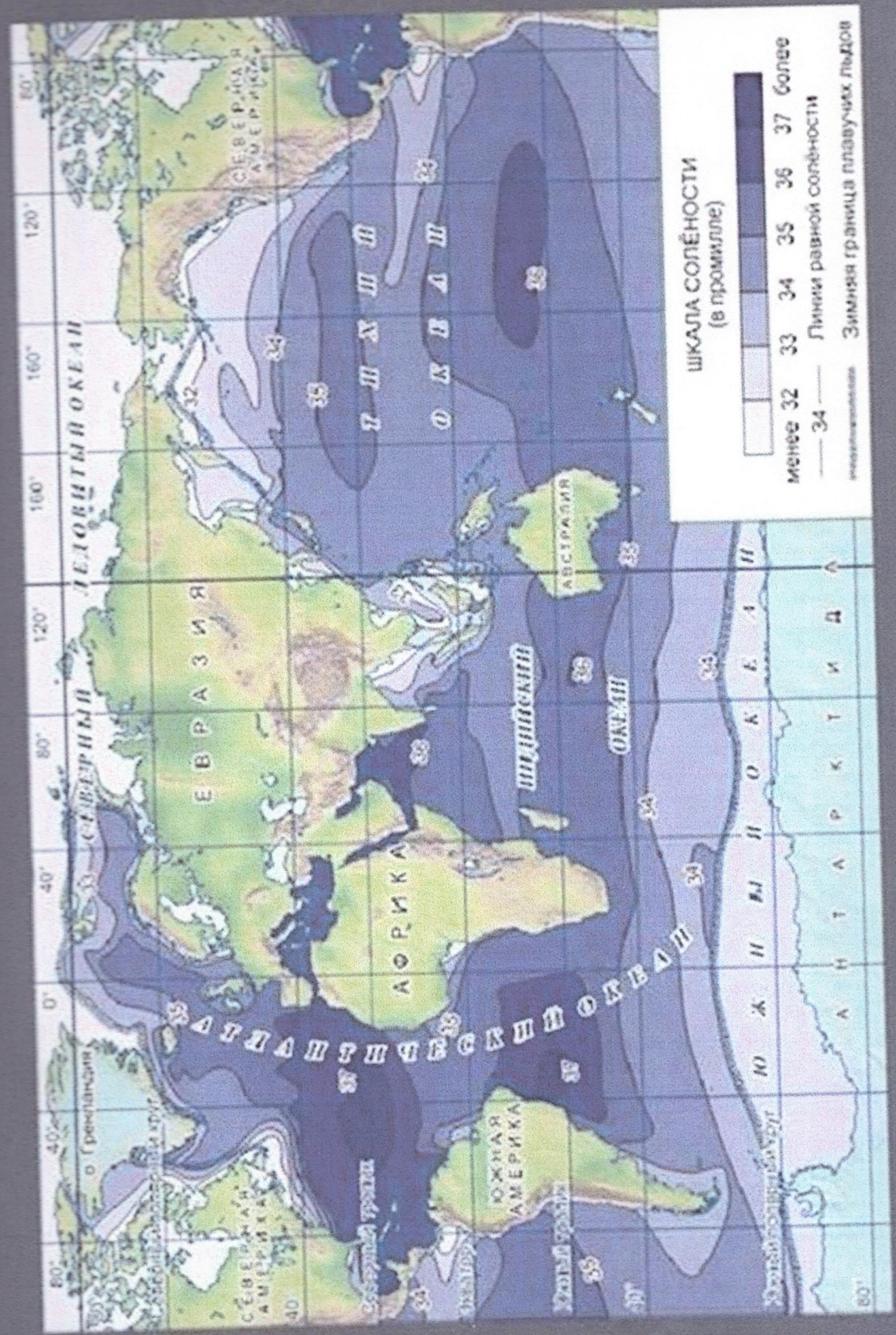
Океандык суу - бул эритме, анда бардык химиялык заттар табылган. Анда туз, газ, организмдердин тиричилигинен пайда болгон органикалык заттар эриген. Сууда эрибеген бөлүктөр дагы бар. Океанда туздар мантиядан чыккан суулардын бөлүп чыгышынан пайда болот, анда кээ бир туздар камтылган. Башка туздар Дүйнөлүк океанга материктерден агып келген суулар менен кошулат. Океандын туздуулугу бардык жеринде бирдей эмес. Негизги өзгөрүүлөр беттик катмарында байкалат. Бул катмардын туздуулугу атмосфералык жаан-чачындын жана буулануунун мамилелештигинен көз каранды, ал географиялык кеңдикке жараша өзгөрүлөт. Жаан-чачындын саны буулануудан жогору, агын суулардын агышы көп, муздар эриген жерлерде туздуулугу аз. Дүйнөлүк океандын орточо туздуулугу 35 промилл (0 / 00), б.а. суунун ар бир килограммында орточо 35 грамм туз болот. Эң туздуу

— Кызыл деңиз 42 0/00

Дүйнөлүк океандын туздуулугу

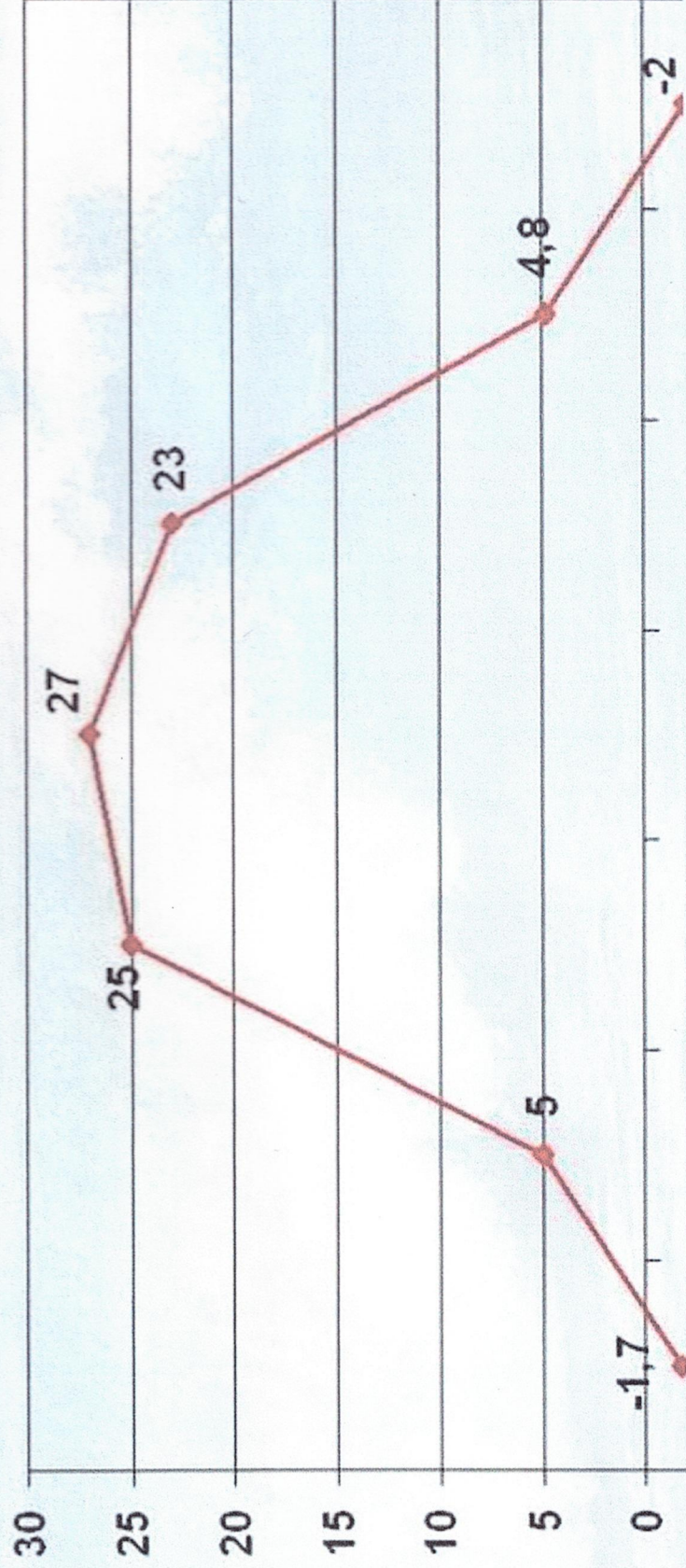

Суунун температурасы

Океандын суулары кургактык сыяктуу эле анын бетине күндөн келген жылуулук менен жылынат. Көп аянтты ээлөө менен, океан кургактыкка караганда жылуулукту көбүрөөк алат. Үстүнкү беттеги суулардын температурасы бирдей эмес жана географиялык кеңдикке жараша бөлүштүрүлөт. Океандын айрым райондорунда бул мыйзам ченемдүү бөлүштүрүү океандык агымдар, туруктуу шамалдар, ал эми жээктердеги бөлүктөрдө - материктерден келген жылуу суулар менен бузулат. Океандагы суунун температурасы тереңдиги менен өзгөрүлөт. Адегенде анын төмөндөшү абдан орчундуу, андан соң жайлайт. 3 - 4 миң метр тереңдикте адатта температура +2° тан 0° С чейин термелет.

Океандын туздуу суусу таза сууга салыштырмалуу 1 - 2° C температурада тоңот. Муздаганда туздуу суунун тыгыздыгы жогорулап, анын жогорку катмары оорлоп жана төмөн түшө баштайт, ал эми океандын үстүңкү бетине суунун жылуураак катмарлары көтөрүлөт. Суунун мындай аралашуусу муздун пайда болушуна тоскоол болот. Муз арктикалык жана антарктикалык кеңдиктерде, кыш узак жана суук болгон жерлерде гана пайда болот. Мелүүн алкактарда жайгашкан кээ бир терең эмес деңиздер дагы тоңот. Муз менен океандын аянтынын 15% капталат. Бир жылдык жана көп жылдык муздарды айырмалашат. Океандык муз эгерде ал кургактык менен байланышкан болсо, же болбосо сүзүп жүргөн дрейфтик болсо, кыймылсыз болушу мүмкүн. Океанда кургактыктагы мөңгүлөрдөн бөлүнгөн океанга түшкөн муздар кездешет. Бул муздардын эң ирилери айсбергдер деп аталат. Гренландия аралы океанга тоо сыяктуу айсбергдерди «жиберет», ал эми Антарктиданын шельфтик мөңгүлөрү стол сыяктуу узундугу 100 кмге жеткен айсбергдерди калтырат. Бул өтө таза суунун байлыгы. Айсбергдер уюлдук кеңдиктердин пейзажын кооздоо менен, кээде кемелер үчүн коркунуч туудурат. Муз катмары океандын ажырагыс бөлүгү катары биздин планетанын климатына орчундуу таасирин тийгизет.

Океандын бетиндеги суунун температурасынын өзгөрүшү

-5 90түн.кең. 60 түн.кең. 30 түн.кең. 0 30 түш.кең. 60 түш.кең. 90түш.кең.

Экватордон уюлду көздөй суунун температурасы

Дүйнөлүк океандын сууларынын кыймылы

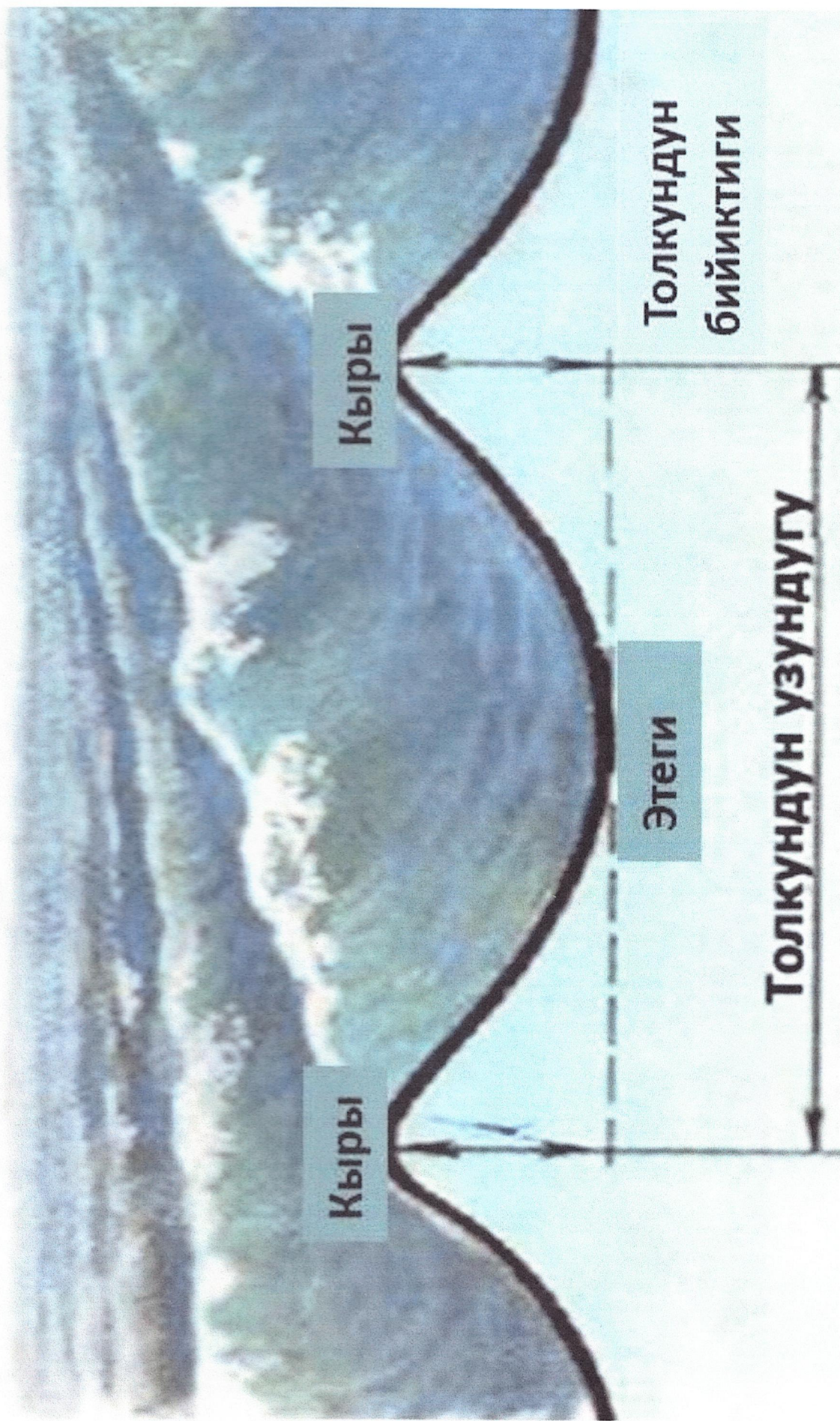
Дүйнөлүк океандын суусу эч качан тынч абалда болбойт. Суулардын кыймылы анын бетинде гана эмес тереңдигинде дагы жүрөт. Океандагы суунун кыймылы толкундарда, агымдарда, суунун туруктуу тик аралашуусунда көрүнөт.

Толкун – бул көпчүлүгүндө суунун термелүү кыймылы, аны менен толкун, сейсмикалык толкун – цунами, көтөрүлүү жана тартылуу сыяктуу жаратылыштык кубулуштар байланышта.

Толкундардын пайда болуусунун башкы себеби болуп шамал эсептелет. Шамалдык толкундар көтөрүнкү жана тереңдеген жердин салмактуу биригүүсү.

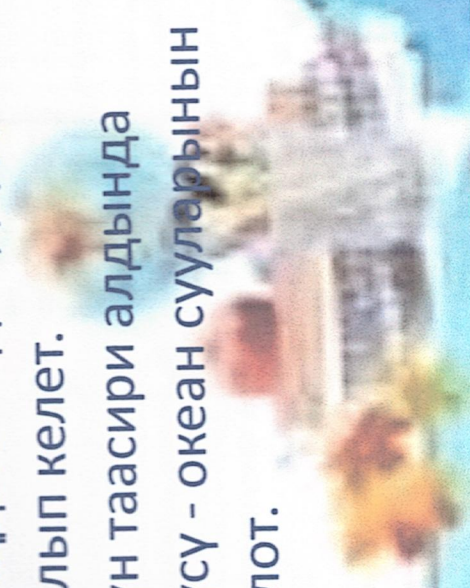
Шамал

Толкундун негизги бөлүктөрү болуп: **жалы** — эң бийик бөлүгү; **таманы** — эң төмөн бөлүгү; **капталы** - толкундун «жалы» менен «тамандын» ортосундагы профиль болуп эсептелет. Жалдын жанындагы сызык толкундун фронту деп аталат.

Сейсмикалык толкундар - цунами суу астындагы жер титирөөлөрдүн жана жанар тоолордун атылуусунун таасири астында пайда болот. Алар пайда болгон жеринен бардык тарапка 700 – 800 км/с ылдамдыкта таралат. Ачык океанда 1 метрге жакын бийиктикте цунаминин узундугу 200 – 300 км болот. Ошондуктан, ачык океанда алар адатта кемелер үчүн сезилбейт. Жээктерде цунаминин ылдамдыгы азаят, ал эми бийиктиги 30 метрге чейин көбөйөт. Жээктерге тийишүү менен, бул толкундар миңдеген адамдардын өмүрүн алып, миллиондогон чыгымдарды алып келет.

Айдын жана Күндүн тартылуу күчүнүн таасири алдында Океандын деңгээлинин мезгилдүү термелүүсү - океан сууларынын көтөрүлүү, тартылуу кыймылдары пайда болот.

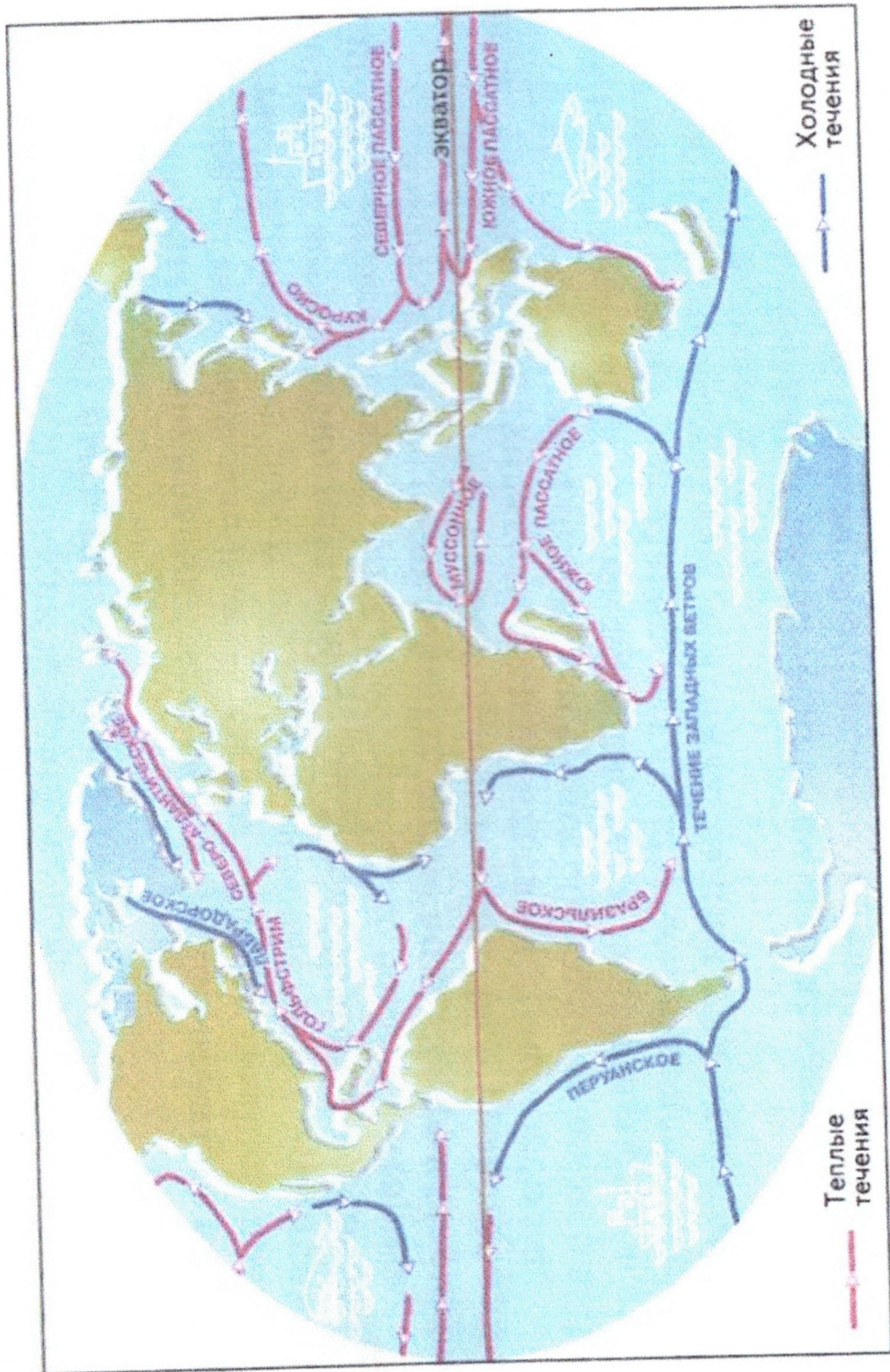

Агымдар – бул көбүнчө алдыга жылган суунун кыймылы. Үстүңкү агымдардын негизги себеби дагы шамал. Ал азыраак кыймылдуу суулардын арасында аккан суу агымдарын пайда кылат. Бул агымдардын кеңдиги бир нече миңдеген километрге жетиши мүмкүн, ал эми узундугу көптөгөн миң километрге созулат. Алар ийилишет, тармактанышат, бөлүнүшөт, биригишет. Агымдардын багыттарына Жердин өз огунда айланышы – Кориолистин күчү таасир этет. Ар кандай тереңдиктеги агымдардын пайда болушу суунун ар түрдүү тыгыздыгы менен түшүндүрүлөт, ал өйдөдөн суунун массасынын басымы, температура менен туздуулугунун өзгөрүлүшүнө жараша болот. Дүйнөлүк океандагы суунун дайыма вертикалдуу аралашышы дагы суунун тыгыздыгынын өзгөрүлгөндүгүнөн жүрөт: муздак (же туздуураак) суу төмөн түшөт, ал эми жылуу (анча туздуу эмес) жогору көтөрүлөт.

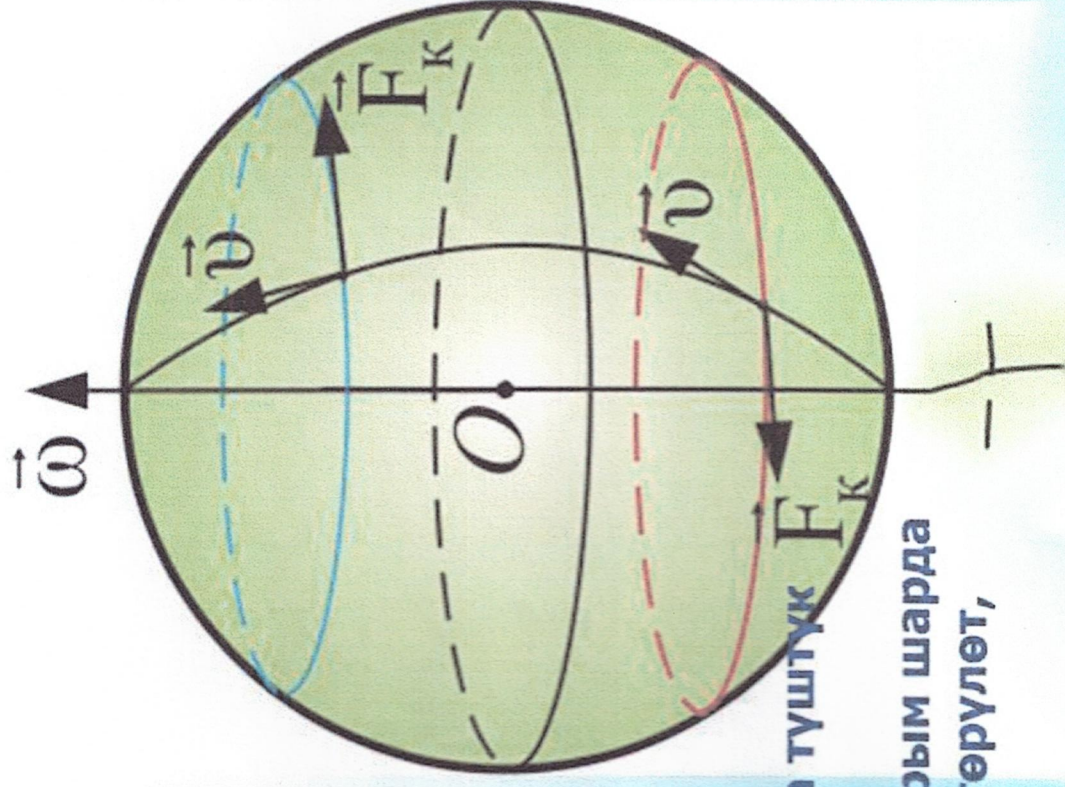

Ири океандык агымдар

Океан	Жылуу агымдар	Муздак агымдар
Тынч	Түндүк Пассат Түштүк Пассат Курисио Түндүк Тынч океандык	Калифорния Перуан Батыш шамалдар
Атлантика	Түндүк Пассат Түштүк Пассат Гольфстрим Бразилия Түндүк –Атлантика	Лабрадор Канар Бенгаль Батыш шамалдар
Инд	Түштүк Пассат Муссон Мозамбик	Сомали Батыш шамалдар
Түндүк Муз		Чыгыш-Гренландия

Кориолис күчү кыймылдуу системанын айлануусунун телонун салыштырма кыймылына көрсөткөн таасирин эсептөө үчүн киргизилген инерция күчтөрүнүн бири.

Түндүк жарым шарда оңго жана түштүк жарым шарда солго. Бул эмнеге алып келет, түндүк жарым шарда дарыянын оң жээги дайыма көтөрүлөт, түштүктө-сол жагы.

Ушул эле себептер түшүндүрөт темир жолдордун рельсинин бирдей эмес иштен чыгып калышы.

ҮЙГӨ ТАПШЫРМА:

- **ДУЙНӨЛҮК ОКЕАНДАР
ТУУРАЛУУ КЫЗЫКТУУ
ТААЛЫМАТТАРДЫ
ТОПТОО**

Lesson plan of demo lesson

Grade : 5

Date : The 24th of February

Teacher: Jailymyshova Ainura

Theme : Revision : Construction There is / there are

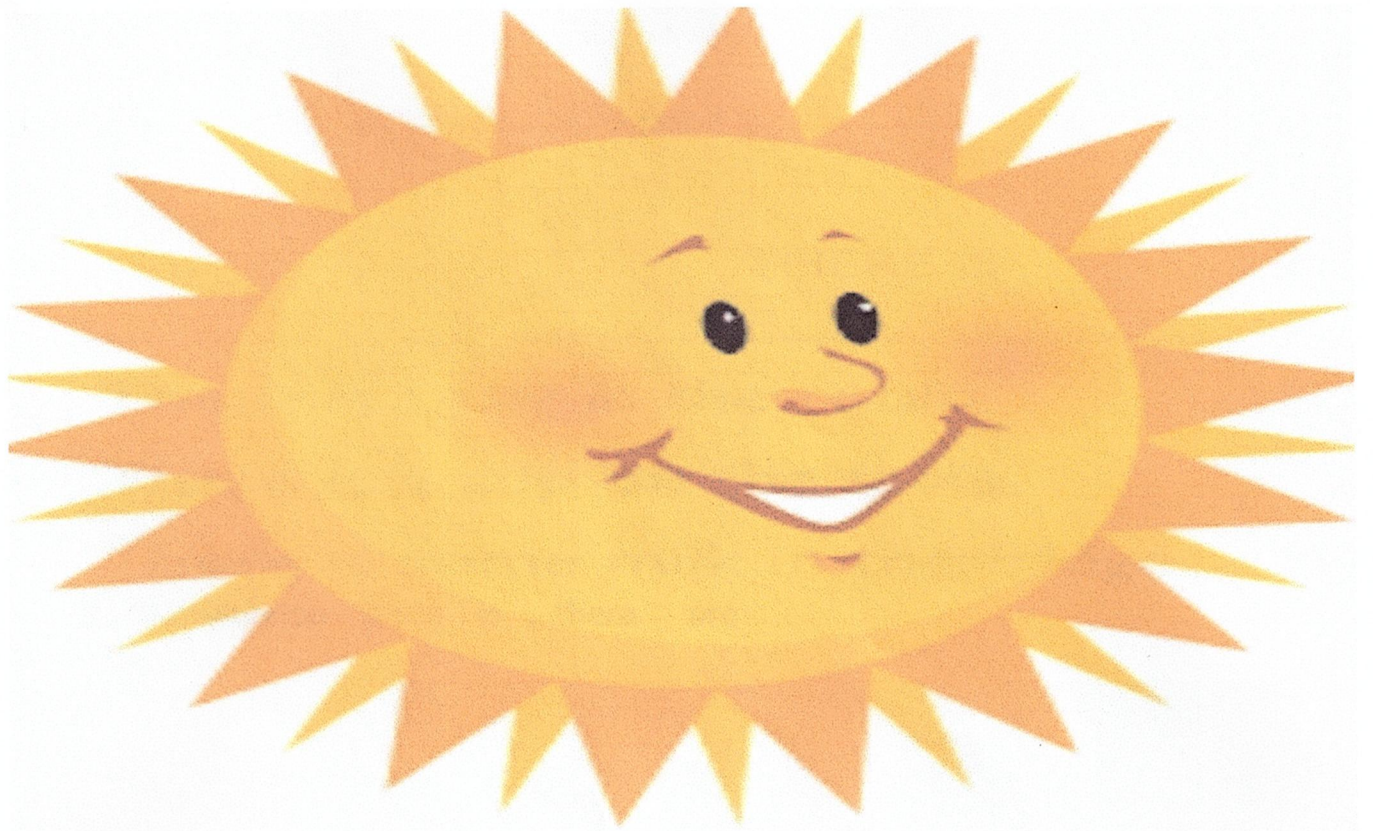
Objectives of the lesson :

1) To explain the to pupils how and when we use the construction there is and there . To define the difference between them .
2) To develop reading , speaking and listening abilities .
3) To bring up them to be attentive at the lesson and respect each other.

The procedure of the lesson

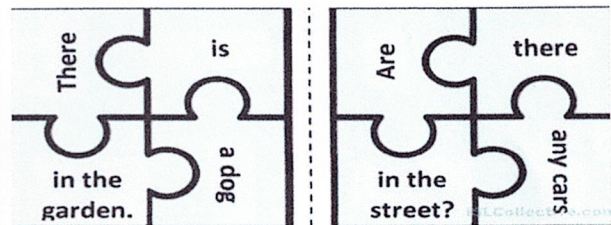
First of all , let's create a good mood. Look at the screen please.

1 . Org . moment:

Who is on duty today?
What's the date today?
What day is it today?
What season is it now ?
What's the weather like today?

Warm up : Find the puzzle

THERE ARE

There are two books on the table.
There are many students in the room.

QUESTION FORM

There is a chair in the room.
Is there a chair in the room?
There are two books here.
Are there two books here?

NEGATIVE FORM

There is not / There are not

There is not any chair in the room.
There are not any chairs in the room.

		
SOME	ANY	NO NOT ANY
<i>There are <u>some</u> books.</i>	<i>Are there <u>any</u> books?</i>	<i>There are <u>no</u> books. There are <u>not any</u> books.</i>

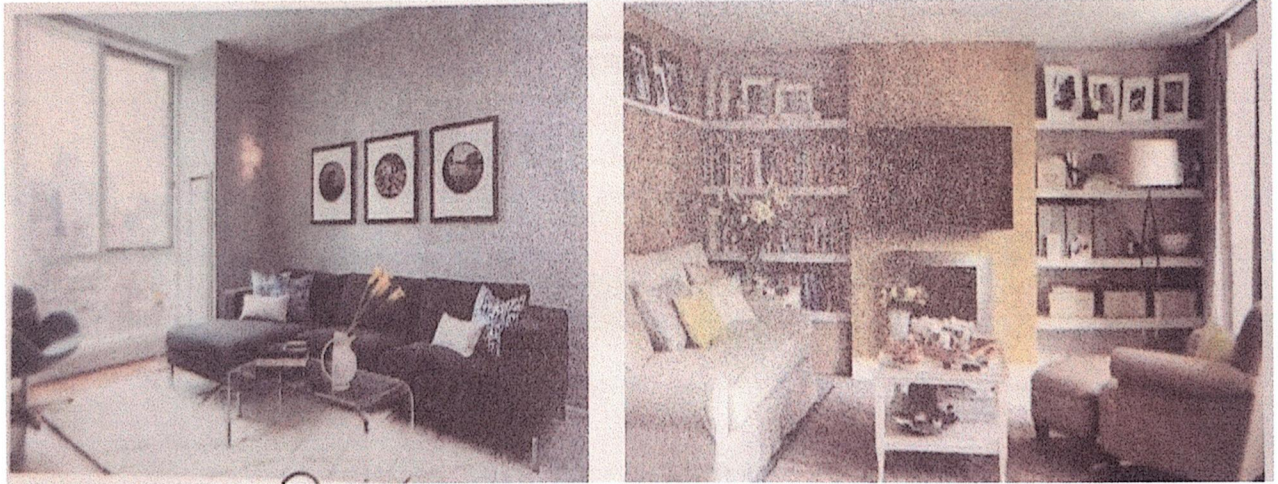
 7. Listen and say.

[ð]	there	this	that	they	mother	father	the	their	with
[θ]	bathroom	think	third	three	Thursday	birthday	month		

 5. Complete the table.

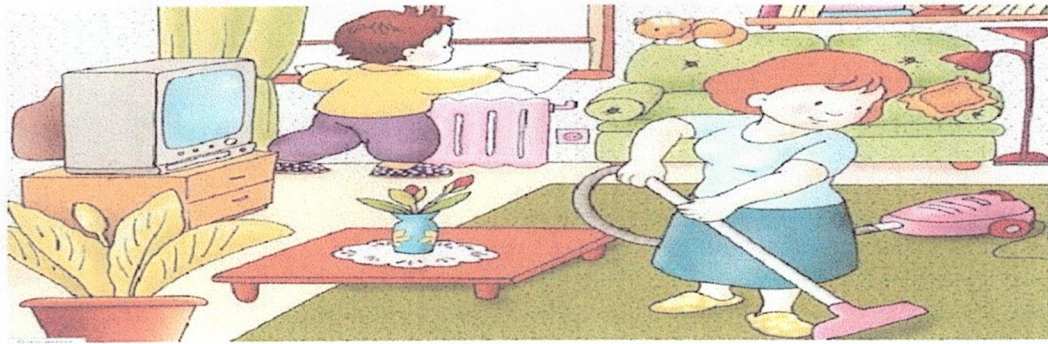
	singular	plural
(+)	There's a sofa.	There (1) _____ some flowers.
(-)	There (2) _____ a computer.	There (3) _____ any chairs.
(?)	(4) _____ a lamp? Yes, there is. No, there isn't.	(5) _____ any books? Yes, there are. No, there aren't.

Ex: 8 on page 188 Make up sentences about Aigul's living room
Use the following words: a lamp, pictures, a TV, books, a carpet

, flowers , chairs , CDs .

THERE IS - THERE ISN'T THERE ARE - THERE AREN'T

1. Look at the picture and complete the sentences:

1. _____ a boy in the living room.
2. _____ a dog in the living room.
3. _____ two plants in the living room.
4. _____ two sofas in the living room.
5. _____ books in the living room.
6. _____ four tables in the living room.

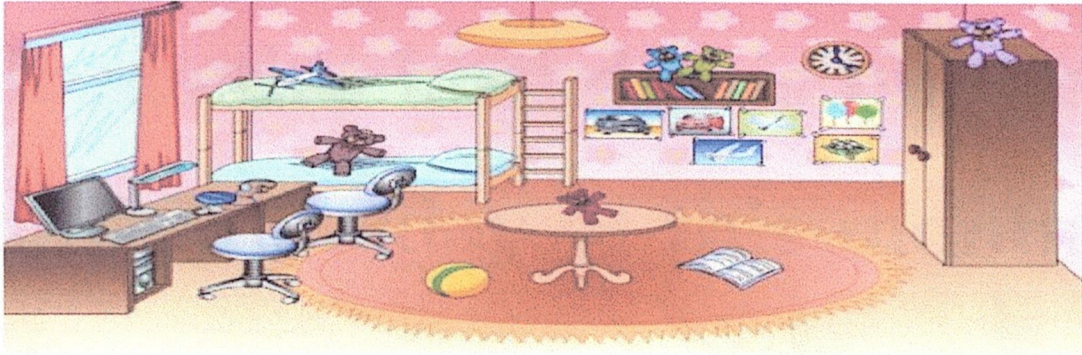
THERE IS + SINGULAR
There is **one** door.

THERE ARE + PLURAL
There are **three** balls.

• Choose **THERE IS** / **THERE ARE** for each sentence.

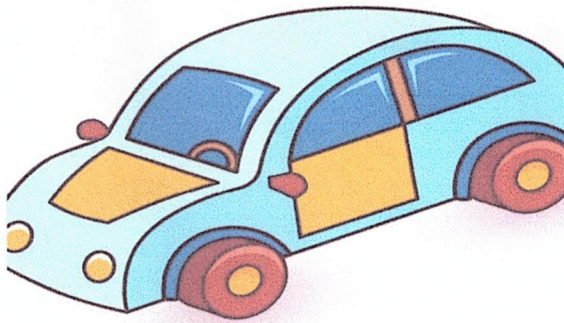
- 1) _____ two robots on the floor.
- 2) _____ one lamp on the table.
- 3) _____ one window.
- 4) _____ ten books on the shelf.
- 5) _____ one car on the floor.
- 6) _____ two curtains.

Look at the image and fill in the gaps with there is/are in affirmative or negative

1. _____ two chairs in the bedroom.
2. _____ a teddy bear on the table.
3. _____ four windows.
4. _____ a doll on the bed.
5. _____ two books on the floor.
6. _____ two beds in the room.

Look at the following pictures and make up sentences .

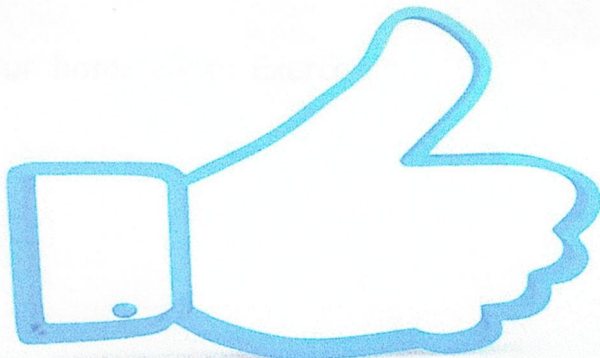

Now, everybody look at the screen and repeat after me.

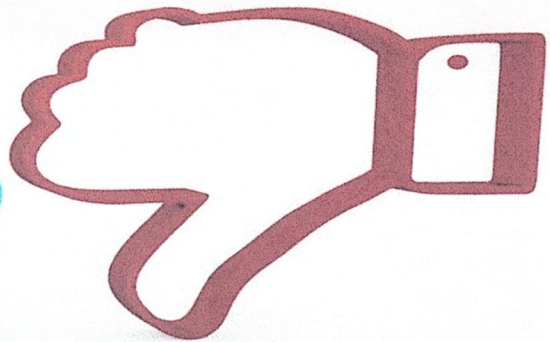
**Elizabeth's birthday is on the
third Thursday of this month.**

Thank you for your attention to my lesson

Do like today's lesson?

Like

Dislike

**The lesson is over.
Good bye!**

Your homework : Exercise

А. Керимбаев атындагы орто мектеби

Стратегия:

«Сократтын
семинары»

Предмет: Турмуш тиричилик
коопсуздук негиздери

Тема: «Майпаң мамалак»

Класс: 4

Мугалим: Изабекова Д.К.

2020-2021-оқуу жылы

"Окуу керемет" долбоору.

Түрүмү: Түркмөн - тирчилик коопсуздугунун негиздери.
4-класс

Стратегия:

"Сократтын сымноору".

Балдар адабияты: "Майназ мамалак" сериясы.

Некстан. Абайла.

Сабагын максаты:

Текст менен иштөө (баалоо пикири, ой тунуштуну, аргументация ж.б.) боюнча стратегияларды колдонуу боюнча окуу процессин түшүнүү, колдоодоору. Окутуучу.

Көтөрүлүү натыйжалар:

Окуучулар: "Сократтын тегеректе" пайдалануу үчүн

- 1) Окуулардын боюнча суроолорду түзүшөт.
- 2) Балдар адабиятынын окуу чыгармалары боюнча пикирлерин түзүшөт.
- 3) Окуу чыгармасы боюнча суроолорго жооп беришет.
- 4) Окуучулардын суроолорун түзүшөт.
- 5) Окуучулардын кыска мазмуну колдоодоору кыскача баюу берүү менен оңдошот.

Көтөрүлүү материалдар: Балдар адабиятындагы чыгармалар, маанилер, стикерлер, "Сократтын суроолорду түзүшөт".

Кыска мазмуну үйөнтүрүүдөгү формасы: Жашты класс, окуучулар эки тегерек түрүндө пайданышат - кыска мазмуну менен. Эки тегеректе талкуулоо натыйжасын окуучулар (13), суроолор тегеректе байкоочулар отурашат (13).

бай кыраанын кызы - кызым 77!

Чыңгыз кызы кызым келди?

Элар эмне кылат? менен алек болушму?

4) Чоң атасы багдарга эмне деп кайрылды?

5) Багдар кайдай абалда болушму?

6) Чоң ата (кайда кетти) багдарга эмне деди?

7) Чоң ата кайда кетти?

8) Шрейгара чоң атасынын эмнеси максат
мек?

9) Шрейгара эмне деген сөз айтты?
Эмне кылат?

10) Эмне окуя болду?

Эмне тегеректи сүрткө тегеректеп окугучулар
"Кыска максат" менен балаларга анализдешет,
окугучулар анализдешет.

... мардама келди?

... Шрейна кандай кезем берди?

... кандай абалда болду?

Чоң атасы эмне кылди? кандай кезем берди?

Шрейна чоң атамынан эмне деп өтүрөдү.

Андан ары эмне болот деп айтабыз?

Жапон калыбы эрежелер:

- 1) Бир теринди күйүзүң оңою - ошондой! Бул китеп балдарга от менен айлабың чактап жана күйүп жаткан катчы берүү туталык жеринет.
- 2) Бир терини күйүп калса, "Эң биринчи - суу, калып-күйүм!" деген эрежелер башка күйүп жаткан.
- 3) "Күйүп" деген сөздү үчкөндө, дөрөсү менен от же как-дай дээр бир оттосон, күйүзүң туталык керемет жасатасыңар.
- 4) Күйүктү кандай гана муруу баарың, 103 китеп-китеп калып тез мардама калыпчу керек.
- 5) Күйүп жерди краудан аккан суура калып калыпчыңа тезирээк тосун, сууңданып керемет. Муруу пайдаланып баарың. Суу оттосон муруу баарың керемет.
- 6) Эмне айлаңан баарың.